

UOT 73/76

E.İ. Mazandarova
Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyası
mazandarova@inbox.ru

CAHANGİR RÜSTƏMOVUN YARADICILIĞI

Açar sözlər: yaradıcılıq, Xalq rəssamı, incəsənət əsərləri, tablo, portret

Məqalə Azərbaycanın Xalq rəssamı Cahangir Rüstəmovun həyat və yaradıcılığına həsr edilmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, o, Azərbaycanın istedadlı rəssamlarından biri olmuşdur və bu gün də onun əsərləri doğma vətəninə hər kəs tərəfindən sevgi ilə qarşılır. Məqalənin məqsədi onun rəssamlıq fəaliyyətini gənc nəslə aşılamaqdır. Müəllif "rəssamın fəaliyyəti", "rəssamın bacarığı" və "rəssamın Azərbaycan incəsənətində yeri" konsepsiyalarını dəyərləndirir.

Э.И. Мазандарова

ТВОРЧЕСТВО ДЖАХАНГИРА РУСТАМОВА

Ключевые слова: деятельность, народный художник, произведения искусства, табло, портрет

Статья посвящена изучению жизни и творчества народного художника Азербайджана Джахангира Рустамова. Следует отметить что, он является одним из талантливых художников Азербайджана и его произведения по сей день встречаются с большой любовью со стороны зрителя в его родине. Цель этой статьи показать молодому поколению его художественную деятельность. Автор рассматривает такие концепции как "деятельность художника", "способности художника" и "положение художника в Азербайджанском искусстве".

E.I. Mazandarova

JAHANGIR RUSTAMOV'S CREATIVITY

Keywords: activity, national artist, works of art, scoreboard, portrait

The article is dedicated to Azerbaijani artist Jahangir Rustamov's life and his creations. It is emphasized that the artist was very talented and his works still loved with everyone in his motherland. The aim of this article is to show his art creation to younger generation. The author examines such concepts as "artists life creations", "artists ability" and "artists place in Azerbaijan art".

Azərbaycanın Xalq rəssamı Cahangir Rüstəmov 1926-cı ildə Şəkida dünyaya göz açmışdır. Sənətə, təsvirə olan marağı, istedadı onu rəssamlığa

yönəltmişdir. Bu istək onu Ə.Əzimzadə adına Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq məktəbinə gətirib çıxarmış, 1934-1944-cü illərdə burada təhsil almışdır. Cahangir Rüstəmovun ilk sənət müəllimləri Səttar Bəhlulzadə və Baba Əliyev olmuşdur. Rəssam daha sonra V.Surikov adına Dövlət Rəssamlıq İnstitutuna daxil olmuşdur. Lakin bir neçə müddətdən sonra ailə vəziyyəti ilə əlaqədar olaraq təhsilini yarımçıq qoyaraq Bakıya qayıtmışdır. Təhsilinin yarımçıq qalması rəssamı bu yoldan döndərə bilmir, əksinə öz bacarığına, yaradıcılıq gücünə, istedadına arxalanması öyrədir. Cahangir Rüstəmov həmişə axtarışda olmuşdur.

Yaradıcılığının ilk dövrlərində rənglə işlənmiş plakat eskizləri mövzu aktuallığı, yeni ideyaları ilə seçilir. Onun beynəlxalq mövzuda işlədiyi “Biz sülh istəyirik” seriyasından olan plakatlarından biri 1951-ci ildə “Azərnəşi” tərəfindən çap olunmuşdur. Cahangir Rüstəmov 1945-ci ildə Respublika Rəssamlıq sərğisində “Axırncı düşmən əsgəri” adlı əsəri ilə iştirak etmişdir. Bu əsər o dövrdə böyük marağa səbəb olmuşdur. Hələ ilk addımlarından rəssam özünü rəngkarlığın bütün janrlarında sınımışdır.

Müstəqil yaradıcılıq yolunda biz onun işləri arasında tarixi-inqilabi mövzuda çoxfıqurlu əsərlər, bayram, zəhmət və istirahət mövzusunda kompozisiyalar, epik mənzərələr, portretlər və ifadəli natürmortlar görə bilərik. Bütün bu janrlarda rəssam realist üslubuna sadıq qalmışdır.

Cahangir Rüstəmovun ilk müstəqil işləri Böyük Vətən müharibəsindən sonrakı quruculuq illərinə aiddir. Respublikanın müxtəlif sərğilərində nümayiş etdirilmiş “Qəhrəmanın qarşılınması” (1946), “Axırncı alman” (1948), “Gəncədə Nizaminin abidəsinin açılışı” (1949), “Pambıq yığıcı” (1949), “Sosialist Əməyi Qəhrəmanları pambıq tarlasında” (1949), “Neftçi Yusif Ağayevin portreti” (1949) və s. əsərlərində gənc rəssamın fikir müstəqilliyi, xüsusi üslubu hiss olunurdu. Rəssamın yaradıcılığı rəngkarlığın bir çox janrını əhatə edərək, zəngin və parlaq çalarlarda, milli ruhda çəkilməmiş əsərləri ilə fərqlənir. Cahangir Rüstəmovun yaratdığı məişət tabloları, natürmortları, mənzərələri, zəhmət və istirahət mövzusunda kompozisiyaları, portretləri, tarixi mövzuda süjetli rəngkarlıq əsərləri buna nümunədir.

Rəssam Cahangir Rüstəmovun tarixi mövzuda çəkilməmiş tabloları arasında “Qəhrəmanın qarşılınması” əsəri öz emosionallığı və canlılığı ilə tamaşaçıyı heyran edir.

1965-ci ildə “Sülhün keşiyində” Respublika rəssamlıq sərğisində Cahangir Rüstəmovun müharibə mövzusunda həsr edilmiş tabloları da nümayiş etdirilmişdir.

Böyük Vətən müharibəsi qələbə ilə başa çatdıqdan sonra Azərbaycan rəssamlığının yüksəliş dövrü başlanır. Həmin dövrdə rəssamlığımız böyük sürətlə inkişaf edərək milli mədəniyyətimizin mühüm sahəsinə çevrilir. Müxtəlif nəsillərdən olan fırça ustalarının yaradıcılıq fəallığı sayəsində

Azərbaycan rəssamlığının şöhrəti ildən-ilə artmış, bədii təsir dairəsi xeyli genişlənmiş, xalqın mənəvi həyatında, ideya-bədii tərbiyəsində rolu və mövqeyi getdikcə yüksəlmişdir. Əgər əvvəllər rəssamlığımızın imkanlarına, emosional qüvvəsinə, surətlərin vüsətinə görə bədii yaradıcılığın ədəbiyyat, musiqi, teatr kimi sahələri ilə ayaqlaşa bilmirdisə, indi bu sahədə qəti dönüş baş vermişdir. Cahangir Rüstəmov da bu yeniliklərin yaradıcılarından biri olmuşdur.

Rəssamın portretlər silsiləsinə aid olan yaradıcılığının əhəmiyyətli bir hissəsi fəhlə obrazlarına həsr olunub. Fəhlə obrazları onun digər portretləri ilə müqayisədə daha sərtidir. Məhz bu cəhət onları sovet təsviri sənətində şərti olaraq qəbul olunmuş fəhlə obrazlarından kəskin şəkildə fərqləndirir. Sərt realist olan Cahangir Rüstəmov yaratdığı obrazların daxili aləmini, psixoloji durumunu daha qabarıq əks etdirir.

Sənətkarın yaratdığı obrazlar ideoloji pafosdan və “sığallanmış yalan”dan uzaqdır. Bəli, o da bir çox müasirləri kimi ağır fiziki sarsıntılara məruz qalan fəhlə əməyini nəğmələndirir, tərənnüm edir. Lakin bu nəğmələndirmə onların ideoloji klişələr çərçivəsində, şablonlara, standartlara uyğun yaradılan əksər rəssamların əsərlərindən daha real olmasına və həyatın özündən bəhrələnməsinə mane olmur. Demək olar ki, bütün fəhlə obrazlarına xas olan kədərli və yorğun, lakin eyni zamanda da mətin iradə ifadə edən gözlər obrazların daxili aləminin güzgüsünə çevrilir, ağır fəhlə əməyini tam dolğunluğu ilə əks etdirir. Yeni həyat qurucusunu rəmzləndirən fəhlə obrazlarını yaradıcılığının aparıcı motivlərindən birinə çevirən rəssam eyni zamanda obrazların humanistik və romantik xüsusiyyətlərini də qabardır.

Sənətində azad, ideoloji təlimlərdən və konyukturadan uzaq olan Cavanshir Rüstəmov sovet rəngkarlığının, artıq haradasa spekulativ xarakter almış bir mövzusunə müraciət etməklə özünün fərdi yanaşmasını çox ustalıqla ortaya qoymuşdur.

Məzmununa görə “Üzümlük” tablosuna yaxın olan “Çay becərənlər” adlı tablosunda rəssam kolxozçu qadınların surətini lirik planda əks etdirir.

Bütün bu tablolar rənglərin tərəvəti, dekorativliyi ilə fərqlənir. Milli sənətin zəngin ənənələrinə yaxından bələd olan rəssam rəng münasibətləri ilə əsərin bədii-emosional keyfiyyətlərini zənginləşdirməyə nail olur. Zəhmətkeşlər seriyasından olan əsərlər sənətkarlıq səviyyəsinin ildən-ilə kamilləşdiyini, onun rəng qavrayışında rəngkarlıq hissiyatının gücləndiyini göstərir.

Həmçinin çay yığan kolxozçu qadınların əməyinə həsr etdiyi “Çay becərənlər” adlı əsərində də kolxoz əməyinin səciyyəvi səhnəsi, cənub təbiətinin zəngin boyaları öz əksini tapmışdır.

Rüstəmov yaradıcı əməyi, dövrünün quruculuq fəaliyyətini, məişətini əks etdirmək üçün ardıcıl olaraq axtarışlar aparmışdır. Zəhmət adamlarının mənəvi aləmini psixoloji səpkidə təsvir edən tablolarda rəssamın fərdi üslubu üçün səciyyəvidir. Dövrünün adamlarının vətənpərvərliyi, əmək fədakarlığını

əks etdirdiyi əsərləri yalnız rəssamın yaradıcılığında deyil, həmçinin Azərbaycan rəssamlığında baş verən mühüm hadisə idi.

1950-ci illər ümumiyyətlə, Azərbaycan təsviri sənət sahəsində fəal yüksəliş illəri sayılır. Bu yüksəlişin əks-sədası yaradıcılıq fərdiliyi ilə seçilən Cahangir Rüstəmovun işlərində də aydın görünür. Məhz həmin illərdə rəssam əsərlərində real həyatı özünəməxsus şəkildə əks etdirməyə, dövrün müasirlərinin gündəlik məişətini, maraqlarını, həyat tərzini ifadə etməyə nail olmuşdur.

Rəssamın 1950-ci illəri əhatə edən yaradıcılığı məişət lövhələri, lirik mənzərələr və portret nümunələri ilə fərqlənir. Bu əsərlərdən məşhur neft ustası Hüseyn Qafarovun portreti (1952), “İstisu”(1953), “Eyvan” (1953) mənzərələri, “Balaca köməkçi qız” (1955), “Ailə sevinci” (1967) və “Bakı” (1959) rəsmləri Respublika və ümumittifaq sərgilərində uğurla nümayiş olunmuşdur. Onun bu kimi sərgilərdə iştirakını özünəməxsus yaradıcılıq hesabatı kimi də dəyərləndirmək olardı. Qeyd edək ki, Cahangir Rüstəmov SSRİ Rəssamlar İttifaqı üzvlüyünə 1955-ci ildə qəbul olunmuşdur. Rəssamın elə həmin ildə Bakıda açılmış növbəti hesabat sərgisində təqdim etdiyi işlər müxtəlif və rəngarəng olmuşdur.

Cahangir Rüstəmov kənd zəhmətkeşlərinin həyatını və məişətini böyük ustalıqla öz əsərlərində əks etdirirdi. Onun bir çox uğurlu rəsmlərində məzmun və forma gözəlliyi qırılmaz vəhdət təşkil edir. Həyatı müşahidələri, Azərbaycanın müxtəlif guşələrinə – istər mənzərəli rayonlarına, istərsə də tarla zəhmətkeşlərinin yanına yaradıcı səfərləri və bunların nəticəsində yaradılan çoxsaylı etüd materiallarının bəhrəsi kimi silsilə əsərlər yaranmışdır. “Çay becərənlər” və “ Tarla zəhmətkeşləri” tabloları rəssam Cahangir Rüstəmovun ən kamil əsərlərindəndir. Dolu zənbillərlə addımlayan qızları təsvir edən “Çay becərənlər”in başlıca xüsusiyyəti kompozisiyanın yığcamlığı və təsvirin plastik ritmdə olmasıdır. “Kolxozçular”, “Tarla zəhmətkeşləri” əsərləri lirik ovqatı və milli koloriti, emosionallığı ilə seçilən süjetli tabloların gözəl nümunələrindəndir.

Onun əsərlərində rəng qammaları ilə süjetin arasında xüsusi bir səsleşmə mövcuddur. Rəssamın məişət janrında yaratdığı əsərlərdən “Ailə sevinci” (1958), “İlk şerlər” (1967) ən uğurlu işlərindən olub, rəssamın dəst-xəttinin formalaşmasından xəbər verir.

Portret janrında yaratdığı əsərlərində insanların daxili aləmini, duyğu və düşüncələrini rənglərin dili ilə ustalıqla ifadə etməyi bacarırdı. Onun yaratdığı insan obrazlarının ifadəsində rəssam personajın xarakterinin əsas xüsusiyyətlərini onun pozasında, əhval-ruhiyyəsində, portreti çəkilən adamı əhatə edən əşyalarda açmağa çalışırdı.

Rəssam həyatı boyu tez-tez yaradıcılıq səfərlərində olmuşdur. 60-cı illərdə xarici səfərlərdən aldığı təəssüratlar rəssamın “Tələbə qızlar” (1961),

“Luvr” (1961) və s. tablolarında öz əksini tapmışdır. “Tələbə qızlar” məzmunca sadə olsa da, emosional obrazlılığı ilə nəzərləri və qəlbləri fəth edən kamil tablodur. Tunis səfərindən sonra onun yaratdığı “Çəkməsilən” (1961), “Karfogen yaxınlığında” (1961), “Kayruanlı qızlar” (1961) əsərləri öz ifadəliliyi ilə seçilir.

Rəssamın sevimli tablolarından biri də “Bakı” əsəridir. Burada Bakı şəhərinin gecə görüntüsü təsvir edilmişdir. Əsər 1958-ci ildə kətan üzərində yağlı boya ilə işlənmişdir. İlk baxışdan bizi gözəl Bakımızın keçmişinə aparən əsərin ab-havası əvəzolunmaz hiss bağışlayır. Əsər çox gözəl rakursdan çəkilərək sanki şəhəri bütünlüklə əhatə etmişdir. Aypara şəklində Xəzəri qucaqlamış işıqlı şəhərimiz hər dövəründə olduğu kimi, yenə bu əsərdə də mükəmməl görünüşə malikdir. Tabloda şəhərimizin qədim abidəsi olan Qız qalası və Şirvanşahlar sarayı kompleksi ilə birlikdə o dövr üçün yeni sayılan tikintilərdən olan müharibə illərinin memarlıq nümunəsi kimi tarixə yazılan Hökumət evi də göstərilmişdir. Həmçinin Bakının gecə mənzərəsi, işıqlı şəhərin gecə görüntüsü baxdıqca tamaşaçını özünə valeh edir. Tablonun ön planında isə şəhərin bu cür gözəl məqamda tamaşasına çıxmış iki nəfər təsvir edilmişdir. Sanki onlar heyranlıqla şəhəri uzaqdan müşahidə edir, öz təəssüratlarını aralarında bölüşürlər.

Rəssamın ən yaxşı əsərləri Azərbaycan incəsənətinin Qızıl fonduna daxil olmuşdur. Təsviri sənətimizin inkişafında və təbliğində xidmətlərinə görə Cahangir Rüstəmov 1982-ci ildə Əməkdar rəssam, 2004-cü ildə isə Xalq rəssamı fəxri adlarına layiq görülmüşdür. 2002-ci ildə Bakıda V.Səmədova adına sərqi salonunda sənətkarın fərdi sərqiisi açılmışdır.

O, 2005-cı ildə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərdi təqaüdçüsü olmuşdur. Rəssam yazırdı: “Bədii yaradıcılıq sahəsində bütün uğurlarım üçün ilk müəllimlərimə minnətdaram... Mən dünyanı rəssam gözü ilə görməyi, yaradacağım əsərin əvvəlini və sonunu qabaqcadan müəyyənləşdirməyi, ağır zəhmətə qatlaşmağı onlardan öyrənmişəm”.

Əldə edilən müvəffəqiyyətlər rəssamı heç vaxt arxayınlaşdırmamış, əksinə, yeni-yeni yaradıcılıq qələbələrinə və axtarışlarına ruhlandırmışdır. Rəssam Azərbaycan xalqının həyatına, mübarizəsinə, arzu və əməllərinə daha yaxından nüfuz etmiş, yüksək ideyalılıq, xəlqilik, bədiiilik şüarı altında sənətin yeni və yüksək zirvələrini fəth etmək naminə böyük əzm, coşqun ilham, tükənməz qüvvə ilə çalışmış, uzunömürlü, əsrlərin sınağından çıxa biləcək, məzmun və ifadə gözəlliyinə malik bədii nemətlər yaratmışdır.

O, səmimi və işıqlı insan olaraq dostluq etməyi, sevməyi bacarmış, sənətinə axıra kimi sadıq qalmış rəssam idi. 75 illiyinə həsr edilmiş sərqiisində telekanalların birinə verdiyi müsahibəsində dediyi sözlər onun yaradıcılıq kredosu kimi səslənir: “İncəsənət böyük istedad və ehtiras tələb eləyir. Mən həmişə böyük yaradıcılıq sevinci yaşayaraq işləmişəm və öz peşəmdən ləzzət

almışam”. Əsl sənətkar üçün bundan böyük xoşbəxtlik ola bilməz! Cahangir Rüstəmov 2007-ci ildə vəfat etmişdir. Bu il 93 yaşını qeyd etdiyimiz Xalq rəssamı Cahangir Rüstəmovun yaradıcılıq yolunu hörmətlə yad edir və təsviri sənətimizdə özünəməxsus iz qoyduğunu qeyd etməyi özümüzə borc bilirik.

ƏDƏBİYYAT

1. *Габиров Н., Наджафов М.* Искусство Советского Азербайджана. М., 1960, 207 с.
2. *Веймарн Б., Бретаницкий. Л.* Искусство Азербайджана. М., 1976, 272 с.
3. Искусство стран и народов мира. М., Азербайджанская ССР, 1962, т.I, 696 с.